

pauperem nascendi modum elegit. Unde serm. 1 de Epiph., inquit Leo: *Sed qui servi suscepit formam, Bethlehem praelegit natiuitati, Ierosolymam passioni.*

5. *Dubium.* — *Testimonii Michæ et Matthæi concordia.* — Sed hinc oritur gravis difficultas ex loco Michæ 5, prout ab ipso scribitur, et a Matth. refertur, c. 2; ille enim Bethlehem civitatem minimam ac parvam appellat, dicens: *Et tu, Bethlehem Ephrata, minimus es in millibus Juda;* Matthæus autem: *Nequaquam minima es.* Quæ videtur aperta contradictio, in qua dissolvenda tam Hieronymus quam alii desudarunt. Sed quoniam et ad nostrum institutum non multum refert, et ab aliis diligenter tractata est, præsertim a Corn. Jansen., c. 9 Concord., et a Francisco Ribera, Michæ 5, ideo breviter tantum adnotabo, nonnullos ex Patribus antiquis, tam Græcis quam Latinis, citare hoc testimonium Michæ cum negatione, ut videre licet in Justino, in Dial. contr. Tryph.; Cyril. Alex., l. 2 de Fide ad Reginas, sub titulo quod Christus sit Deus; Orig., l. 4 contra Cels., satis post med.; Tertull., l. contra Iudæos, c. 12; Cypr., l. 2 Testimon., c. 12; et Aug., 18 de Civit., c. 30; Chrys., in Demonstratione quod Christus sit Deus; imo et Hieron., ep. 27, eodem modo legit; et Euseb., l. 6 de Demons., c. 13. Quamvis lib. 2 Demon., 51, et l. 7 Demon., 4, negationem non adhibeat. Unde conjici potest, aliqua exemplaria græca habuisse illam negationem (ut indicatur in nova editione Septuaginta interpretum, jussu Sixti V edita); aut fortasse (quod verisimilius est) interdum Patres citasse verba Prophetæ, prout ab Evangelista relata sunt, quod ex Ambr., lib. 5, ep. 18, non obscure colligitur. Prius enim refert verba Prophetæ cum negatione, et tamen paulo inferius dubium movet de apparenti contradictione inter Evangelistam et Prophetam, quam dicit esse verborum, non tamen sensuum, ut ipse explicat.

6. Breviter tamen sensus Prophetæ fuisse videtur, Bethlehem exiguum oppidum fuisse, civium, scilicet, numero, et murorum ambitu; non tamen dignitate et nobilitate, quandoquidem ex illo nasciturus erat Messias. Quod enim, cum *parvulum* eum vocat, de quantitate (ut ita dicam) situs seu loci loquatur, nullus est qui dubitet. Nam et proprietas verborum id postulat, et ex re ipsa constat Bethlehem parvum fuisse oppidum. Unde Joan. 6, *castellum* appellatur. Quod au-

tem docere voluerit Propheta dignitate et nobilitate fore magnum, constat ex sequentibus verbis: *Ex te mihi egredietur dominator in Israel;* imo ideo præmisit, et ante oculos posuit localem exiguitatem ejus, ut amplitudo ejus et dignitas mirabilior videretur. Evangelista autem Matthæus, quia prior pars de loci quantitate nihil ad mysterium pertinebat, partem aliam de illius dignitate disertis verbis explicare studuit, dicens: *Nequaquam minima es in principibus Juda.* Et ut explicaret se loqui de loci dignitate, subdit: *Ex te enim exiet dux;* addens particulam, *enim*, quæ etiam non est in Propheta. Nam causa ob quam Bethlehem non est minima dignitate, ea est, quia in illa natus est Christus. Quæ tamen ratio ad loci magnitudinem accommodari non posset. Et ita nulla est contradictio, quia Evangelista non tam exteriorem verborum sonum, quam sensum respexit. Nec existimo necessarium ut legantur in Propheta per interrogationem verba illa: *Minimus es in millibus Juda;* tum quia nec in hebræo, neque etiam in græco codice est nota interrogationis, neque ullus Patrum illam adhibuit; tum etiam quia si ita legatur, ex vi horum verborum non habebitur ex hoc loco Bethlehem fuisse exiguum oppidum, quod sine dubio intendit affirmare Propheta. Denique, quia hoc modo affirmative legendo, melius consistit sensus; tacite enim indicata seu subintellecta latet ibi conjunctio adversativa, ut sensus sit: *Tu Bethlehem, parvulus quidem es, sed ex te egredietur dominator in Israel;* ac si diceret: *Sed virtute et dignitate magnus existis.* Unde Gregor. Naz., orat. 19 Funeb. in Patr. suum: *Nulla (inquit) res prohibuit quominus Bethlehem simul et parva civilis esset, et totius terræ metropolis, utpote Christi parens atque nutrix.*

7. Secundo, dicitur Christus natus in diversorio, ut constat Luc. 2. Quid autem hoc diversorium fuerit, et ubi fuerit situm, non satis constat; et quidem Hieronymus, in epist. Paulæ, seu ep. 27, significat fuisse domum aliquam in Bethlehem sitam, ad quam advenæ tanquam ad hospitium commune divertebant; sic enim de Paula scribit: *Bethlehem ingressa, et in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum Virginis diversorium, et stabulum in quo agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui.* Favere etiam videtur Cypr., ser. de Nativ. Christi, ubi de pastoribus loquens, inquit: *Veniunt in Bethlehem, quem prædixit Gabriel; inveni-*

tur Emmanuel, civitas parva, domus pauper-cula, supellex exigua. Beda, de Locis Sanctis, cap. 8, dicit diversorium fuisse, *quasi naturale semiantrum, in orientali angulo Bethlehem situm, ubi significat fuisse intra muros Bethlehem.*

8. *Diversorium in quo nascitur Christus, quale.* — Aliorum vero sententia est, diversorium illud fuisse speluncam quamdam in suburbis Bethlehemiticis positam. Ita indicat Hieron., in ep. 17 et 18, ubi locum illum appellat speluncam Salvatoris, et parvum terræ foramen. Orig. etiam, 1 contra Cels., satis post med.; Euseb., lib. 7 de Demonst., c. 4, demonst. 4, ubi dicit, nunc ostendi agrum in quo Virgo enixa infantem deposuit. Clarius Niceph., l. 1 Hist., c. 13, affirmat locum illum fuisse speluncam extra oppidum positam. Et potest afferri probabilis conjectura, quia cum eo tempore magna hominum multitudo in Bethlehem conflueret, ut describeretur juxta Cæsaris edictum, accedere facile potuit ut Joseph et B. Virgo intra Bethlehem hospitium non invenirent, et ideo ad prædictam speluncam extra muros divertere cogerentur. Dicitur enim fuisse locus ille quasi publicum et commune receptaculum, ad quod pauperes, peregrini, vel pastores confugere solebant. Ratio vero ob quam Christus hujusmodi locum, in quo nasceretur, elegit, moralis quidem est, ut reprobareret gloriam mundi, et damnaret seculi vanitatem, ut Bernar. dicit, orat. 3 de Nativ. Quæ ratio optima est, si locus ille ut pauper et abjectus consideretur; si autem spectemus illum ut hospitium quoddam, et Christum velut in via nascentem, conveniens etiam fuit (ut inquit Petr. Chrysol., ser. 173), *ut viator in via nasceretur, ut omnis aditus excluderetur erroris, et viator tandem cælum peteret, qui terreni itineris incassum diu sudores pertulerat, et labores.* Vel certe (ut Gregorius ait, hom. 8 in Evang.) *propterea non in parentum domo, sed in via nascitur, ut ostenderet quod per humanitatem suam, quam assumpserat, quasi in alieno nascebatur.* Addit vero Cajet. hic, litteralem rationem hujus mysterii fuisse, quia ad occultandam hujus nativitatis excellentiam et matris virginitatem, oportuit ut, remotis arbitris, proculque ab amicis et cognatis, atque adeo extra domicilium proprium B. Virgo pareret. Eademque ratione potuit esse conveniens ut in loco remoto, et extra urbemposito, partus accideret, alioquin vel oporteret obstetricem vocari, et alia, quæ in partu necessaria esse

solent, adhiberi, vel necessarium esset mysterium virginei partus omnibus patere. Præsertim quia oportebat Pastorum ac Magorum adorationem absque tumultu, et publica manifestatione, ac multorum admiratione fieri. Cum ergo divina Sapientia suaviter omnia disponat, locum ad hæc omnia accommodatum elegit; et ideo credibile est locum hunc extra urbem positum fuisse. Neque obstat quod dicitur Christus in Bethlehem natus, quia alicujus oppidi seu civitatis nomine etiam suburbia comprehenduntur.

9. *In præsepio reclinatur Christus.* — *Christus ex utero matris prodiens Angelorum manibus suscipitur.* — Tertius locus hujus nativitatis dicitur præsepe, de quo Hieron., epist. 18: *Præsepe (inquit) in quo Infantulus vagit, silentio magis quam infirmo sermone honorandum est.* Observandum vero est, præsepe non fuisse proprium locum nativitatis Christi, id est, quem Christus exiens ex utero matris primo attingit, seu occupavit; prius enim B. Virgo, ut Evangelista dicit, *peperit filium suum, et postea reclinavit illum in præsepio.* Unde non immerito scire aliquis cupiet quis fuerit locus, quem nascens Christus suo sacratissimo corpore primo tetigit. Videri enim potest fuisse terra, seu pavementum illius speluncæ, quia ibi nulla fuit obstetrix, quæ prolem reciperet. Quod si ita fortasse fuit, non exiguum in eo facto Christus humilitatis exemplum præstitit. Verisimilius autem est manus et brachia B. Virginis fuisse primum locum quem Christus extra uterum occupavit, ut Cajet. hic, art. 6, docere videtur. Et quia vix poterat decenti modo fieri, ut ipsamet Virgo nascentem ex se infantem susciperet, verisimile est Angelorum ministerio fuisse susceptum, et in manibus Virginis positum. Hoc enim totum Christi dignitatem decebat, et B. Virgini tale gaudium et amoris significatio debebatur. Unde eleganter Cypr., ser. de Nat. Christi: *Genitrix (inquit) est, et obstetrix, et devotam dilectæ soboli exhibet clientelam, attrectat, amplectitur, jungit oscula, porrigit mammam: totum negotium plenum gaudii.*

10. *Christus in præsepio cur reclinatus.* — *Inter bovem et asinum nascitur Christus.* — Sed rogas cur B. Virgo filium postea reclinaverit in præsepio. Respondeo, si litteralem et humanam rationem sequamur, id necessitate quadam factum esse, quia nec semper poterat brachiis Virginis aut Josephi sustineri, neque ibi commodior inveniebatur locus. Si

autem contemplerur divinam providentiam, cujus admirabili consilio omnia fiebant, tradunt Patres rationes varias, tum morales, tum allegoricas, ut videre licet in homiliis et orationibus de Nativitate Christi. Illa hoc loco notanda videtur, quam Chrys., hom. 4 in Lucam, attigit, dicens: *Quare in præsepio? ut impleretur vaticinium Isaïæ Prophete: Cognovit bos possessorem suum, et asinus præseppe domini sui. Scriptum est in alio loco: Homines et jumenta salvabis, Domine. Si homo es, panem comede; si animal es, ad præseppe accede.* Et eandem rationem latius prosequitur, alias simul insinuans, Greg. Nyssen., orat. de S. Christi Nativ.: *Porro præseppe rationis atque sermonis expertium animalium domicilium est; in quo Verbum nascitur, ut bos cognosceret possessorem suum, et asinus præseppe domini sui, bos subditus legi, asinus oneribus portandis destinatum animal, quod peccato simulachrorum cultus oneratum atque gravatum est. At brutis quidem conveniens cibus et victus gramen ac fenum est. Qui producit enim gramen et fenum pecoribus (inquit Propheta); rationale autem animal pane nutritur. Quamobrem præseppe, quod est habitaculum brutorum, is, qui de caelo descendit, panis vitæ proponitur, ut etiam bruta rationali invicem sumpto cibo, rationem adipiscantur. Medius igitur inter bovem et asinum in præseppe utriusque dominus est, ut soluto interstitio sepius, ambos in sese creet unum novum hominem, et ab hoc grave legis jugum auferat, et illum simulachrorum cultus onere levet.* Ex quibus verbis intelligimus Christum non solum jacuisse in præseppe, verum etiam inter animalia bruta, bovem, scilicet, et asinum, et tunc ad litteram impletum esse quod juxta Septuaginta interpretes Abac., c. 3, prædixit: *Consideravi opera tua, et expavi, in medio duorum animalium cognosceris.* Quam lectionem et interpretationem videtur amplecti Ecclesia in officio Nat. Domini dicens: *O magnum mysterium et admirabile sacramentum, ut animalia viderent Dominum natum jacentem in præseppe.* Et in officio de Circumc. Domini, inquit: *Domine, audivi auditum tuum et timui; consideravi opera tua, et expavi; in medio duorum animalium jacebat in præseppe, et fulgebat in caelo.* Atque hæc fuit sententia antiquorum Patrum, Greg. Nyss. nuper citati; Nazianz., orat. in Christi nativ.; Cyril. Hieros., Catech. 12; August., orat. cont. Judæos et Pag., c. 13; Hieron., epist. 27 ad Eustoch.; Paulin., epist. 10 ad Severum.

11. Ultimo circa præsepis locum notandum est, Chrysost., citata homilia, indicare fuisse lapideum seu luteum: *O si mihi liceret, inquit, videre illud præseppe in quo Dominus jacuit, nunc nos Christiani, quasi pro honore, tulimus luteum, et posuimus argenteum, sed mihi pretiosius est quod ablatum est.* Alii vero dicunt fuisse ligneum, et hæc videtur esse communior Ecclesiæ Romanæ traditio, in qua præseppe illud usque in hodiernum diem summa reverentia servatur in D. Mariæ templo, quod Majoris nomen obtinuit. Denique refert Hieron., epist. 48, in loco illius speluncæ, insignem Ecclesiam extractam esse, et præseppe loco altaris collocatum. Ejusdem quoque Ecclesiæ meminit Beda, lib. de Locis sanctis, c. 8.

SECTIO IV.

Quo tempore Christi nativitas acciderit.

1. Quo tempore Christi nativitas evenerit.— Omnia fere, quæ de circumstantiis hujus temporis inquiri possunt, in superioribus sunt definita. Supponenda ergo sunt, hoc loco, quæ in 1 tom., disp. 6, sect. 1, de tempore quo facta est incarnatio, scripsimus, ubi conclusimus factam fuisse fere quater millesimo anno a creatione mundi, anno secundo Olympiadis 194, qui juxta computationem Romanorum fuit annus 41 imperii Augusti. Huic autem fundamento addendum est, ab incarnatione usque ad nativitatem Christi novem integros menses fuisse transactos. Refert enim Epiph., hæc. 51, quosdam dixisse Christum septimo a sua conceptione mense fuisse natum; alios vero, fuisse gestatum in utero novem mensibus, et fere decem et septem diebus. Utrumque vero est omnino falsum, ut constat ex ecclesiastica traditione, quam notavit August., lib. 4 de Trinit., c. 5, et lib. 83 Quæstionum, in 56; et Chrysost., hom. 1 in Lucam; et hoc idem intelligit Sophronius, in epist. synodali, quæ refertur VI Synod., act. 11, cum inquit, *in utero virgineo deportatum, tempus explevisse legitimi puerperii.* Damasc. vero, lib. 4, c. 16: *Novem, inquit, menses expleverat, ac decimum jam ingressus erat, cum in lucem prolatus est;* et Theorianus, in legatione ad Armenos, dicit novem mensibus et quinque diebus Christum fuisse in utero matris; sed nihil docet a superioribus Patribus diversum. Nam Augustinus etiam dicit 9 menses et 5 dies inter conceptionem et nativitatem intercessisse; lo-

quitur autem de mensibus æqualibus, et 30 diebus constantibus; numerando autem menses inæquales, prout sunt in communi usu hominum, solum novem integri menses interfuerunt, qui omnes ducentos septuaginta sex dies complectuntur, ut etiam Augustinus animadvertit, et facile potest dignosci, computando dies qui sunt inter festa Annuntiationis et Nativitatis Christi, prout in Romana Ecclesia celebrantur. Ratio autem hujus temporis non est alia (ut notarunt Sophronius, et Damasc.), nisi quia hoc est legitimum tempus, et maxime connaturale ad perfectam hominis nativitatem; in iis autem quæ ad perfectionem naturæ pertinent, et indecentiam non habent, voluit Christus naturali modo nasci. Tertio tandem supponendum est ex dietis supra, citato loco tom. 1, et ex hoc ipso, disp. 9, sect. 5, Christum conceptum esse 25 die Martii, ut ex Athanasio, Chrysostomo et Augustino, Clemente Alexand. et Niceph. ibi citatis, et ex ecclesiastica traditione constat.

2. Dubium.— Responsio.— Descriptio sub Cyrino præside quo anno facta.— Ex his igitur sequitur primo, Christi nativitatem contigisse, juxta Græcorum computationem, anno tertio Olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ; juxta modum autem computandi Romanorum, anno quadragesimo secundo imperii Augusti, ut ex Eusebio, Epiphano, Clemente Alexand. et Beda, citato loco, notavimus; et in eandem sententiam Tertullianum et Irenæum interpretati sumus. Una vero difficultas superest hoc loco explicanda: nam Lucas Evangelista refert Christum natum eo fere tempore quo facta est prima descriptio sub Quirino. At, teste Josepho, lib. 18 Antiquit., cap. 13, ille census seu descriptio sub Quirino incidit in annum trigesimum septimum post victoriam Actiacam, qui fuit quadragesimus nonus imperii Augusti, illud ab initio consulatus seu triumviratus numerando. Respondetur, vel Josephum non loqui de censu et descriptione ejus Evangelista Lucas meminit, vel certe annorum computatione lapsus esse. Priorem respondendi modum amplexus est scholiastes Eusebii, Dadræus, lib. 1 Hist., c. 5, quanquam Eusebius ibi illo testimonio Jesepi in confirmationem historiæ Evangelicæ utatur, nulla hujus discordiæ mentione facta. Itaque ex ipsis verbis Lucæ constat non semel tantum, sed sæpius exactum fuisse hoc tributum sub Quirino; sic enim inquit: *Hæc descriptio prima facta est*

sub præside Syria Cyrino. Nam quod dicit *primam*, non simpliciter intelligit, sed sub illo præside, nam sub aliis prius sæpe fuerat tributum Judæis a Romanis impositum et imperatum. Dicit ergo prædictus auctor, Josephum non fuisse locutum de primo censu, cujus Lucas mentionem fecit; sed de secunda vel tertia descriptione (illæ enim per lustra fiebant), quæ post Herodis mortem, et Archelao jam in exilium misso, facta est. Posteriores vero respondendi modum constantissime defendit vir eruditus Baronius, in apparatu suorum Annalium, quia revera (si attente legatur idem Josephus, in ultimis verbis, lib. 17, et cap. 1 et 3, lib. 18) aperte loqui videtur de primo censu sub hoc præside exacto; latissime ergo probat hic auctor lapsus fuisse Josephum, referentem hanc descriptionem ad tempora Archelai post defunctum Herodem; quem sæpius in eadem historia lapsus esse demonstrat, ne præsens error incredibilis videatur. Indicat etiam causam erroris, nimirum, quod in rebus ad Herodianum regnum pertinentibus, novem annos prætermiserit. Ac denique ostendit, præter divinam auctoritatem, licet humana conjectura agendum esset, majorem fidem Lucæ adhibendam esse quam Josepho, tum quod fuerit illis temporibus vicinior; tum etiam quod res Christianorum et melius noverit, et sincerius ubique tractet ac referat; tum denique quia hæc historia Lucæ a nullo ethnicorum et antiquorum hostium fidei in hac parte reprehensa est. Quin potius Julianus Apostata, apud Cyrill., lib. 6 contra illum, hoc Lucæ testimonio comprobatur Christum cum patre et matre fuisse descriptum sub Cyrino. Igitur, quicquid sit de Josephi testimonio, certum est hanc descriptionem factam fuisse eodem anno quo natus est Christus. Id enim diserte affirmat Evangelista. Quod autem Eusebius, in Chronico, descriptionem hanc videtur ponere in secundo anno Olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ, nativitatem autem Christi in tertio, intelligendum est, Quirinum superiori anno fuisse Roma missum, ut censum faceret, descriptionem autem factam esse sequenti anno quo natus est Christus. Unde etiam certum est illam descriptionem factam esse regnante Herode, ante Archelaum, atque adeo vigesimo nono, vel ad summum trigesimo anno ab Actiaca victoria, qui fuit quadragesimus secundus imperii Augusti. Sub quibus autem consulibus Romanis, et quo anno Herodiani

regni nativitas Christi contigerit, prætermitto dicere, tum quod neque ad scholasticum institutum, neque ad fidei confirmationem vel defensionem pertinere censeo; tum etiam quia res mihi est incerta, de qua nihil affirmare, sed aliorum tantum sententias possem referre. Quod satis diligenter præstitit Cæsar Baronius supra, et Benedictus Pererius, lib. 11 in Daniel., q. 5.

3. Secundo, ex dictis principiis colligitur quo mense et die natus est Christus. Clemens enim Alex., lib. 1 Strom., versus finem, refert quosdam hæreticos asseruisse Christum Dominum natum esse 20 vel 21 die Aprilis; alios vero 25 die Maii; Epiphanius autem, hæres. 51, dicit natum fuisse sexto die Januarii, quam sententiam tacito auctoris nomine refert ac rejicit Hieronymus, Ezech. 1, in principio, dicens eo die manifestatum fuisse Christum, non natum, quanquam ipse non de sexto, sed de quinto die Januarii loquatur. De quo infra dicemus agentes de baptismo Christi; et Egyptios eo die solitos fuisse celebrare Nativitatem Domini diem refert Cassianus, coll. 10, c. 1; et habetur etiam in præfatione ad Ep. Theoph. Alexan., tom. 1 Bibl.; et apud Isid., lib. 1 Eccl. off.; et insinuat Origen., hom. in diversos.

4. *Nativitatis Christi mensis et dies.* — Vera ergo sententia est Christum natum esse vigesimo quinto die mensis Decembris, quæ satis probatur ex ecclesiastica traditione, et festi celebritate, quam a temporibus Apostolorum eo die observatam esse constat, ex Clemente, lib. 5 Const. Apostol., c. 12, alias 13; et ex Orosio, lib. 7, c. 2. Eadem est sententia antiquorum Patrum; Evodii, apud Niceph., lib. 2 Hist., c. 3; Chrysost., hom. 1 in Lucam; August., 4 de Trinit., cap. 5, et in enarr. Psalm. 132, paulo ante finem; Anastasii, Episcopi Nicæni, lib. Quæst. in Script., q. 92. Ratio autem ob quam Christus elegit eo mensis tempore nasci, moralis quidem ac mystica multiplex assignatur a Patribus, qui notant natum esse asperiori tempore hyemis, id statim amplectens, quod carni laboriosius erat et molestius. Bernardus, hom. 3 de Nativ. Domini, natum etiam esse ait quando dies crescere incipiunt, quia Dei dispensatio in ipso crescebat; et Augustus, in dicto Psalm. 132, et ser. 18 de Nativ. Domini. Propria vero ratio est, quia facta conceptione 25 die Martii, naturalis ordo postulabat ut nativitas in prædictum diem incideret.

5. *Dubium.* — *Responsio.* — Sed quæres

fortasse quænam dies hebdomadæ illa fuerit. Respondetur rem esse incertam. Quidam enim (ut Baronius supra refert) dixerunt natum esse feria sexta. Cæterum probabilius est natum fuisse die dominica. Id enim affirmat VI Synod., c. 8. Idem tradit Niceph., 1 lib. Hist., c. 12, ubi de die Circumcisionis loquitur, sed in idem incidit. In eadem sententia est Sophronius, orat. de Natali Christi; et Anton., 1 p. Hist., tract. 5, c. 1 § 2; sequitur Gulielmus Duran., lib. 5 Rationalis, c. 13; et Dadræus, in lib. de Emendatione temporum, et in Scholio super Euseb., lib. 1 Hist., c. 5. Et quidem, si Christus conceptus est feria sexta hebdomadæ, necessario consequitur ut die Dominica fuerit natus. Cuivis enim recte computanti, facile patebit, si 25 dies Martii incidit in feriam sextam, necesse esse ut dies 25 sequentis mensis Decembris sit dies dominica. Quod autem Christus incarnatus fuerit feria sexta hebdomadæ, verisimile fit sententiis Patrum dicentium, eodem die fuisse incarnatum et mortuum, ut videre licet in Augustino, et aliis supra citatis; et in Athanasio, q. 47, ad Antiochum, ubi dicit Christum eodem die fuisse conceptum, quo Adam fuit creatus. Constat autem illum fuisse creatum feria sexta (ut notat Gaudentius, tract. 1 in Exodum), quia creatus est sexta die pridie ante Sabbathum.

6. *Objectio.* — *Responsio.* — Dices: Sancti Patres numerantes res admirandas quæ die Dominica acciderunt, ponunt in illa resurrectionem Domini, non tamen nativitatem, ut videre licet in Leone, epist. 81 ad Dioscorum, et August., ser. 154 de Temp. Respondeo, ex auctoritate negativa non sumi efficax argumentum; potuerunt igitur Sancti hoc omittere, vel quia erat incertum, vel quia illis in mentem non venit.

7. Ultimo tandem inquiri potest de hora hujus nativitatis. Anastasius enim Nicæni, loco citato, dixit natum esse hora septima diei; Anastasius vero Sinaita, lib. 7 Hexamer., dicit natum fuisse ad vesperam; Isichius autem (ut refert Baronius) scripsit natum fuisse hora tertia diei. Non citat autem locum, neque explicat de qua tertia intelligat, quia si loquatur de hora tertia vespertina, fere coincidit cum præcedenti, et est improbabili sententia; si autem de matutina (licet incerta sit), tamen propinquior est veritati. Dicendum est ergo Christum natum esse post duodecimam horam noctis illius, quæ fuit naturalis diei initium, antequam artificialis dies 12-

QUESTIO XXXVI.

DE MANIFESTATIONE CHRISTI NATI, IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

De qua re Doctores tractant Matth. 2, et Luc. 2.

Deinde considerandum est de manifestatione Christi nati. Et circa hoc quærentur octo.

Primo, utrum nativitas Christi debuerit esse omnibus manifesta.

Secundo, utrum debuerit aliquibus manifestari.

Tertio, quibus manifestari debuerit.

Quarto, utrum debuerit ipse se manifestare, vel potius manifestari per alios.

Quinto, per quæ alia manifestari debuerit.

Sexto, de ordine manifestationum.

Septimo, de stella per quam manifestata fuit ejus nativitas.

Octavo, de veneratione Magorum, qui per stellam Christi nativitatem cognoverunt.

ARTICULUS I.

Utrum nativitas Christi debuerit esse omnibus manifesta¹.

1. *Ad primum sic proceditur. Videtur quod Christi nativitas debuerit esse omnibus manifesta. Impletio enim promissioni debet respondere. Sed de promissione adventus Christi dicitur in Psal. 49: Deus manifeste veniet. Venit autem per carnis nativitatem; ergo videtur quod ejus nativitas debuerit esse toti mundo manifesta.*

2. *Præterea, primæ ad Timoth. 1 dicitur: Christus in hunc mundum venit peccatores salvos facere. Sed hoc non fit nisi in quantum eis gratia Christi manifestatur, secundum illud Tit. 2: Apparuit gratia Dei et Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobrie, et pie, et juste vivamus in hoc seculo. Ergo videtur quod Christi nativitas debuerit esse omnibus manifesta.*

3. *Præterea, Deus super omnia prior est ad miserendum, secundum illud Psal. 144: Miserationes ejus super omnia opera ejus. Sed in secundo adventu, quo injustitias judicabit, veniet omnibus manifestus, secundum illud Mat. 24: Sicut fulgor exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem, ita erit adventus Filii ho-*

¹ Infr., q. 39, art. 3, ad 3.

choaretur. Hoc colligitur ex Evangelio, adjuncta Ecclesiæ traditione; ex Lucæ enim 2 cap., non obscure colligitur Christum noctu natum esse, in illis verbis: *Peperit filium suum primogenitum*, si adjungantur alia: *Et pastores erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum.* Et hinc orta est ecclesiastica traditio celebrandi sacram noctem illam, et sacrificium in ea offerendi, ex decreto Thelesphori Papæ, in sua epist. decretali, c. 2. Quod notavit etiam Damasus Papa, in Pontificali, in vita Thelesphori. Quod vero post mediam noctem Christus natus sit, necessario dicendum est, ut recte Cajetan., Luc. 2, notavit, ut Christi nativitas ad diem sequentem pertineat. Nam si natus esset ante mediam noctem, potius dicendus esset natus vigesima quarta, quam vigesima quinta Decembris die. Neque enim dici potest quod fuerit natus nocte sequenti, in qua vigesimus quintus dies terminatur, nam ecclesiastica traditio docet contrarium: illa enim nox, in qua dies vigesimus quintus inchoatur, sacra et sollemnis in universa Ecclesia habetur. Et confirmari hoc potest a contrario. Nam quamvis Christus Dominus Eucharistiæ sacramentum instituerit in ea parte noctis feriæ quintæ, quæ ad exitum et finem illius diei tendebat, tamen, quia ante mediam noctem illud mysterium perfecit, ejus celebritas in feriam quintam, non vero in sextam refertur. At festum Resurrectionis diei Dominicæ tribuitur, quia, licet resurrectio fortasse noctu facta sit, tamen post mediam noctem, inchoante jam naturali die Dominica perfecta est. Idem ergo judicium est de die et hora nativitatis. De illis autem horis, quæ sunt a media nocte usque ad initium lucis, nihil certi affirmari potest; quo autem aliquis crediderit nativitatem hanc immediatius mediæ nocti jam elapsæ contigisse, eo (ut existimo) minus a vero aberrabit. Ita enim sentire videtur Ecclesia, quæ ad hanc nativitatem accommodat verba illa Sap. 18: *Cum quietum silentium contineret omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus exiliens a celo a regalibus sedibus venit.* Et Platina, in vita Telesphori, refert ex institutione ipsius primam missam Natalis Domini circa mediam noctem celebrandam esse; quod etiam nunc servat consuetudo.